

לריקנין, הוא להם מים חמין לרחוץ הגוף מצואתו ולהתענג לכבוד שבת שרוחצין בחמין, כמו שאמרו בפרק במה מדליקין, שהוא האור בינו ובין בני ישראל ולא עשה כן לכל גוי, שהם יום ולילה לא ישבותו ביגיעת בשר בעול מלכות ועול דרך ארץ מאחר שאין עליהם עול תורה... מה שאין כן ורע ישראל הנכנסין תחת עול תורה ומצוות'.

(ע"ב) 'אמר עולא: הלכה כאנשי טבריא' — יש לפרש שעולא אינו סובר מה שאמרו לעיל שלדעת רבי יוסי חמי טבריה נחשבים כתולדות האור משום שחולפים על פתח גיהנם, אלא סובר כחכמים שהם כתולדות חמה, ולפי דעתו מותר לבשל בהם. ולכן פסק עולא כאנשי טבריה, כי גם רבי יוסי הולך בשיטתם. (עפ"י מלחמות ה' לרמב"ן; שפת אמת; חדש האביב)
 עוד אפשר, שגם אם פוסק כחכמים שאסור לבשל בתולדות חמה, סובר עולא שזה רק כשמחמם לכתחילה בשבת, אבל בגורם מערב שבת שיבואו המים בשבת — מותר (ר"ן).

'אלא פניו ידיו ורגליו, אימא סיפא: ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה — לימא תנן סתמא כבית שמאי דתנן בית שמאי אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו...'
 — יש לשאול לכאורה מאי קושיא, הלא יש לומר שלכך אסרו חכמים לאנשי טבריה לרחוץ אף פנים ידים ורגלים בלבד, הואיל וחיממו את המים באיסור, בשביל רחיצה מלאה? —
 ויש להוכיח מכאן שאף באופן זה, שחימם באיסור כדי לרחוץ כל גופו, לא קנסוהו על רחיצת פניו ידיו ורגליו. (באור הלכה — תקיא, א ד"ה להחם.)
 לא הבנתה הראיה, הרי אנשי טבריה לא עשו שום פעולה נוספת לחימום בשביל רחיצת כל הגוף, והואיל ומותר לבית הלל להחם ולרחוץ פניו ידיו ורגליו, אם כן הבאת הסילון לתוך אמת המים היתה בהתר גמור. ומנין להוכיח לאופן שחימם מים במיוחד לרחיצת כל הגוף, שהוסיף מים על המותר).

'לא ישתטף אדם כל גופו בין בחמין בין בצונן. דברי רבי מאיר' — בחמין אסור משום 'גזרת מרחצאות' האמורה להלן, שלא יבואו להחם בשבת. ואף בצונן אסר רבי מאיר משום שדומה כרוחץ בחמין, שכן דרך הרוחצים, להשתטף אחר כך בצונן. (עפ"י תוס' ור"ן).

'אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה... אנה בפירוש שמיע לי' — אף על פי שרבי יוחנן עצמו אמר (בעירובין מו:): שהלכה כרבי יהודה כנגד רבי מאיר וכנגד רבי שמעון, ומדוע הוצרך לפסוק כאן בפירוש שהלכה כרבי יהודה (וכי האי גוונא פריך בעירובין מו:): — הוצרך לומר כן משום שסתם משנתנו כרבי שמעון והרי אמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה (ועתוס'). עוד יש לומר שהוצרך לפסוק כרבי יהודה משום שהלכה כרבי מאיר בגזרותיו, והיה מקום לפסוק כמותו כאן שגזר צונן אטו חמין, קמשמע לן שהלכה כרבי יהודה, אם משום שהוא המכריע אם מטעם אחר. (וכה"ג תירצו בעירובין מו:).

דף מ

'מרחץ שפקקו נקביו מערב שבת... מערב יום טוב — למחר נכנס ומזיע ויוצא ומשתטף בבית החיצון' — מבואר שביום טוב עצמו אסרו לרחוץ כמו בשבת. ואולם יש סוברים שלא אסרו ביום טוב אלא במרחץ בלבד. (כן הביא הרי"ף בביצה כא: בשם גאון, ולזה הסכים הר"ן שם, וכן דעת הרמב"ם). ומרש"י

משמע שביום-טוב לא גזרו אלא על רחיצה, אבל מותר להשתטף כל גופו בחמין, אף לרבי יהודה שאוסר לעשות כן בשבת. (הרוחץ — נכנס אל המים, ואילו המשתטף — שופך המים על גופו. עפ"י רש"י להלן קמו; חכמת מנחה). ויש שהתירו לרוחץ ביום טוב כל גופו בחמין ובלבד שירחוך אבר אבר (ע' ר"ן).

ואולם דעת רבותינו בעלי התוס' שאסור מן התורה להחם חמין ביום טוב לצורך רחיצת כל הגוף, משום שהרחיצה היא דבר שאינה שוה לכל נפש, כי אינה אלא להתענג, הלכך אסורה. לדעה זו נראה שאין לחלק בין יום טוב לשבת, שהרי יש לגזור שמא יחמם ביום טוב ונמצא עובר על איסור תורה. (ר"ן). וכן כתב הרא"ש. ובשו"ת הרשב"א (ח"ד י): 'ולא ראיתי מי שנהג בו היתר בארצות אלו'. א. משמע שאינם סוברים לחלק בין איסור כרת וסקילה לאיסור לאו, לומר שגזרו בזה ולא בזה. וע"ע בענין זה בחדושי הגר"ר בנגיס ח"א כא.

ב. יש מקום לעיין בזמננו ובמקומנו שרחיצת כל הגוף מצויה הרבה יותר מבעבר, לצורך נקיון ולא דוקא לתענוג, ואילו הזעה אינה נוהגת אלא אצל יחידים, אם כן לכאורה התהפך הדין לענין חימום מים ביום טוב, שבזמנם — לדעת התוס' — חימום מים לרחיצת כל הגוף היה איסור תורה, לפי שאינו שוה לכל נפש, כי אינה אלא לתענוג, ואילו ההזעה היתה נחשבת שוה לכל נפש. ועתה להפך.

ואולם נראה שאף אם היינו נוקטים כהנחה זו (שצריכה בירור יסודי בפוסקים), ונאמר שהחמם מים ביום טוב לרחיצה לא עבר איסור תורה, מכל מקום גזרת חכמים שגזרו שלא לרוחץ ביום טוב, שלדעת התוס' היא אמורה בכל אופן, גם שלא במרחץ, גזרה זו קיימת ועומדת לעולם, ואין לומר כיון שלא גזרו אלא במקום איסור תורה, אם כן עתה היא מותר — לפי שהגזרה לא בטלה גם אם בטל טעמה).

'התחילו הבלנים להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו' — לא שחיממו בשבת ממש, שהרי לא נחשדו ישראל על השבתות (גטין נד). אלא היו נותנים שם עצים מבערב סמוך לחשכה, והם מתבערים והולכים כל השבת, ויש לחוש שמא יחתה בגחלים. וכן נמצא מפורש בירושלמי. (ר"ן)

'אמר רבא: האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא...' —

'... דאפילו בדבר שנקרא רשע נראה לי דמכל מקום לא הותר לקרותו רשע רק על פי שני תנאים; האחד, שהוא דבר שאיסורו ברור ונודע לכל, וגם לזה העובר, דפושע הוא. השני, שידוע שעומד ברשעו — כגון שנשא שניה וכהאי גוונא. מה שאין כן זה שהרים ידו על חבירו דנקרא רשע, חלילה שהותר מעתה לכל ישראל לקרותו רשע כל ימיו, דדלמא פיוסא פייסיה או מחל ליה אחר כך.

וכן הא דאמרו רז"ל בפרק כירה סוף דף מ' דמאן דעבר אדרבנן שרי למקריה עבריינן, גם כן מיירי בעובר תמיד, כדמוכח התם יע"ש ודוק, מה שאין כן בדבר שלא נודע איסורו ואינו ברור. ובמסכת ברכות דף ד' ע"ב חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה... וכל העובר על דברי חכמים וכו' ע"ש — חלילה לקרותו עבריינן'. (מתוך שו"ת חות יאיר מב).

הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם, א) הקשה על מה שכתב הרמב"ם (שם) שכל איסור מדברי סופרים, יש בו 'עשה' ולא תעשה' מדאורייתא, כי נצטוינו מן התורה לשמוע לחכמים ושלא לסור מדבריהם — אם כן, מה הוצרך רבא לומר שהעובר על איסור מדבריהם נקרא עבריינן, הלא פשוט שהוא כעובר על שאר איסורי תורה.

ויש ליישב דעת הרמב"ם על פי הנ"ל, שאכן פשוט הוא שהוא עבריינן כבשאר איסורים, אך כדי שיהא מותר לקרותו כן אין התר אלא בדבר הידוע לכל וגם הוא עצמו יודע באיסור. ואם כן היה מקום לומר שבאיסור דרבנן הואיל והוא קל

יותר בעיני הבריות, (וודאי לא כל אדם יודע שהוא איסור תורה כדברי הרמב"ם), אין לקרותו 'עברייך', קמ"ל רבא שאעפי"כ העובר במזיד על איסור מדבריהם אפשר לקרותו כן.

(ע"ב) 'ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי ואמר לי טול בכלי שני ותן. שמע מינה תלת, שמע מינה שמן יש בו משום בשול...' — משמע בגמרא שבדבר שאין בו משום 'בישול',

מותר להכניסו בתוך חמין בשבת. ויש לבאר מדוע אין כאן איסור משום 'הטמנה'; — נאמרו בדבר שני טעמים [שכל אחד מהם יש בו להקל ולהחמיר]; יש אומרים לפי שאינו תוחב את כל הכלי פנימה, וזה לפי דעת הרמ"א שאין איסור הטמנה בדבר המגולה מלמעלה. (כן כתב המשנה-ברורה רנח. ולפי זה כאשר הכלי מוטמן לגמרי בכלי האחר — אסור. וכן נקט לעיקר בשו"ת שבט הלוי ח"ג מז. ועע"ש בח"ה לא, א בהתר הנחת בקבוק לתינוק בתוך מים חמים לחממו).

ואולם יש חולקים וסוברים שגם אם רק מקצת הכלי טמון אסור משום 'הטמנה' ואפילו מגולה מלמעלה. ולפי שיטה זו צריכים לומר שאין איסור 'הטמנה' בתוך אכלין. ולפי זה יצא שמותר להשקיע כלי סגור עם דבר צונן בתוך חמים, כל שאין בדבר משום איסור 'בישול' כגון בכלי שני או כשהוא מבושל כבר, באופנים שאין בישול אחר בישול, ואף אם יגיע לחום שה'יד סולדת בו'. (כן היא דעת החזו"ן-איש לו, לב. ויש בשיטה זו להחמיר — בהטמנה במקצת, ולהקל — בהטמנה באכלין, כאמור. ובשו"ת אור לציון (ח"ב ב יז, יב) צרף את שני הטעמים גם יחד, כלומר: הטמנה במקצת אסורה (כמוש"כ השו"ע ודלא כהרמ"א), אך דוקא בדבר המוסיף הבל, אבל המטמין בתוך קדרה עם חמים, כיון שהיא מתקררת והולכת, נחשב כמטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, ובוה מותר כשאינו טמון לגמרי, עיין שם מלתא בטעמא).

'שמע מינה תלת... ושמע מינה הפשרו זהו בשולו' — כן גרסת רש"י, ופרש 'הפשרו' — במקום הראוי לבישול. אבל במקום שאינו ראוי לבישול, כמו בכלי שני — מותר.

אפשר לדייק מדברי רש"י אלו, שלפי הדעה הסוברת 'הפשרו לא זהו בישולו' מותר להפשיר אפילו במקום הראוי לבישול, כיון שיטול את הדבר לפני שיתבשל. וכן דייקו הראשונים ז"ל מדברי רש"י לעיל (בד"ה לא שיחמו) 'לא שיניחם שם עד שיחמו' — משמע שמותר להניח במקום שיכולים להתחמם, ואין חוששים שמה יניחם שם ויתבשלו.

(ואמנם להניח על האש עצמה, גם אם בדעתו ליטול מיד — מודה רש"י שאסור, שהרי אפילו החזרת תבשיל שמצטמק ורע לו אסור על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, כל שכן ליתן לכתחילה דבר על האש. לא התירו אלא כנגד המדורה. אלא שהרמב"ן כתב שלהפשיר מותר בין כנגדה בין על גבה. ר"ן).

ואולם הר"ף גרס **'שמע מינה הפשרו לא זהו בישולו'** שלכן התיר בכלי שני. אבל בכלי ראשון אסור משום בישול.

ולפי גרסה זו אפשר שאסור ליתנו במקום שיכול להתבשל, כמו בכלי ראשון, גם אם עושה כן להפשיר בעלמא. וכך היא דעת הרא"ש, וכן הרשב"א בתוס' (להלן מח. ד"ה מאי. וע' גם בתוס' לעיל לו. ד"ה תא), וכן הביא הר"ן מהירושלמי, שאסור ליתן במקום שיכול להגיע לידי בישול, גם אם בדעתו ליטלו משם טרם יתבשל. [ואמנם העירו התוס' שהלשון 'לא בשביל שיחמו' דחוקה קצת, וצריכים לפרש במקום שיכול לבוא לידי כך שיחמו].

(ע"ע בבאור סברות הרא"ש והתוס', בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א צג).

ב'לוי חן' (נא) כתב לצרף שיטת רש"י והרמב"ם להקל באופנים מסוימים, שלכן יש להתיר להניח מרק מבושל, אפילו

הוא צונן לגמרי, על גבי מיחם, באופן שישגיח שלא יגיע לכדי 'יד סולדת', שהרי יש פוסקים שאין בישול אחר בישול אף בלה, ולכך יש לצרף כאן את שיטת המתירים להעמיד עד שיפשר גם במקום שיכול להתחמם).

'מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ...' — אף על פי שאמרנו (בפסחים נא). שאין לתלמיד לרחוץ עם רבו, אם רבו צריך לו מותר. (עפ"י תוס' להלן קמז:).

'היכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא...' — ואם תאמר מדוע הקשו מדברי רבי יוחנן ולא הקשו ממשנה מפורשת (בע"ז מד): שרבן גמליאל אמר לפרוקלוס בן פלוספוס במרחץ בעכו: 'אין משיבין במרחץ'.

ויש לומר שמהמשנה היא לכאורה מבואר להפך, שהרי משמע שרבן גמליאל ענה לו זאת במרחץ עצמו כששאלו מדוע הוא רוחץ שם והלא נאמר 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם'. ואכן הגמרא שם שואלת כיצד השיבו שם והלא אמר רבי יוחנן 'בכל מקום מותר להרהר...'. ומפרשת על פי הברייתא, שרבן גמליאל ענה לו זאת רק כשיצא. ולכן לא הקשו כאן מהמשנה אלא מרבי יוחנן, כי פשוט לשון המשנה מסייע ולא מקשה, ורק מכח דברי רבי יוחנן אנו מפרשים דברי המשנה אחרת.

עוד יש לומר שאם היה מותר להרהר במרחץ היה אפשר גם לומר הוראה מעשית כמו 'טול בכלי שני ותן', שהרי מלים אלו כשלעצמן אינן דברי תורה אלא ציווי מעשי גרידא, ורק מצד שהרהור אסור נמצא כשאומר לו מלים אלו מהרהרים האומר והשומע בדברי תורה, כי משתמעת מתוכם הלכה. וכיוצא בזה כתב הר"ן (לעיל פרק קמא ובע"ז שם, והובא ברמ"א או"ח סו"ס פה), שפסיקת הלכה ללא אמירת הטעם אינה אסורה אלא במקום שהרהור אסור. ולכן מהמשנה עצמה לא קשה על דברי רבי, כי שמא לא אסרו אלא דיבור מפורש בדברי תורה אך לא פסיקת הלכה מעשית, כאמור, ורק משום שאמר רבי יוחנן שהרהור אסור, ממילא שמענו שגם פסיקה כזאת אסורה.

ולפי זה מסתבר שחמור יותר לומר דיבור מפורש שמשמעותו דברי תורה, מאשר לומר דבר מעשי, כמו 'עשה כך', שאינו אלא בגדר איסור הרהור ולא דיבור. ואם כן יש לומר שגם באופן המותר, כגון לאפרושי מאיסורא, יש להעדיף לכתילה לומר בלשון מעשי ולא בלשון הוראת דבר תורה, מלבד כשאי אפשר להפריש אלא בענין זה. וכן הביא המשנה-ברורה (פה סקי"ד). ע"ש.

עיין עוד בענין זה במובא ב'יוסף דעת' בע"ז מד.

עוד בענין אדם האנוס להרהר בדברי תורה במקומות המטונפים, ולהיכנס לתוכם מתוך הלכה שאינה פסוקה — ע' במובא בובחים קב.

על קיום מצוות בבית המרחץ ובמקום מטונף — ע' במובא בקדושין לג.

פרפראות

'אמר רבא: האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא...' — כיוצא בזה ביבמות כ. 'אמר אביי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש. אמר ליה רבא: וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מיקרי רשע נמי לא מיקרי?!'.

(ע"ב) 'רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו להתיירא, רב נחמן בר יצחק אמר לאיסורא' — כיוצא בזה לעיל לה.